

Szkolenie dla nauczycieli i nauczycielek legionowskich szkół podstawowych skrypt dla trenerek

autorka skryptu: Agnieszka Żychalak
z Fundacji Pracownia Kompetencji

Partner projektu:

PLONSKAPRESS
STUDIO WYDAWNICZO-POLIGRAFICZNE

Honorowy patronat:

Patronat medialny:

Projekt realizowany w ramach programu
Obywatele dla Demokracji,
finansowanego z Funduszy EOG

Dzień pierwszy - „Zapoznanie z niepełnosprawnością – co rozumiemy przez integrację?”

CZAS	PRZEBIEG SZKOLENIA	MATERIAŁY
90 min.	<p>POWITANIE: przedstawienie się przez trenerów/trenerki, przedstawienie celów i zakresu szkolenia</p> <p>ĆWICZENIE OTWIERAJĄCE „WIZYTÓWKI“ (Źródło: Szkoła Liderów Tolerancji, Materiały dla nauczycieli, Stowarzyszenie Civitas) Cele: Przełamanie lodów; wzajemne poznanie się;</p> <p>Każdy uczestnik/uczestniczka warsztatów otrzymuje kolorowa kartkę papieru formatu A4 (Załącznik do Zabawy otwierającej – WIZYTÓWKI), na której pisze swoje imię, hobby, ulubioną potrawę, najważniejszą cechę charakteru. Uzupełnioną kartkę-wizytówkę przykleja sobie w widocznym miejscu za pomocą taśmy malarskiej. Następnie uczestnicy swobodnie spacerują po sali oglądając wizytówki pozostałych. Zadanie: uczestnicy/uczestniczki mają podczas spaceru znaleźć osoby, które są w czymś do nich podobne np. lubią robić te same rzeczy, albo potrawy. Omówienie: uczestnicy/uczestniczki mówią, czego dowiedzieli się o innych i jakie emocje im towarzyszyły. Mają też powiedzieć, czy wydaje im się, że to ćwiczenie jest powiązane z tematyką szkolenia. Jeśli tak, to w jaki sposób?</p> <p>ĆWICZENIE „JEDZIEMY NA WYCIECZKĘ“ cele: poznanie imion uczestników/uczestniczek i nauczenie się ich na pamięć zadanie: uczestnicy dowiadują się, że jadą na wycieczkę i mogą zabrać ze sobą przedmiot/rzecz, która zaczyna się na pierwszą literę ich imienia. Zaczyna trener/trenerka „Mam na imię (np.) Klaudia i na wycieczkę zabiorę kastaniety.“ Kolejny uczestnik/uczestniczka mówi: „Klaudia zabiera na wycieczkę kastaniety, a ja jestem (np.) Marcin i zabiorę mikroskop. Ćwiczenie trwa dopóki drugi prowadzący nie zamknie kręgu powtarzając imiona wszystkich uczestników zajęć. Uwaga: Nie można pozwolić na robienie notatek.</p> <p>ĆWICZENIE „RÓŻA WSPÓŁPRACY“ (Źródło: Kompas — edukacja o prawach człowieka w pracy z młodzieżą, wyd. CODN i Stowarzyszenie Dzieci i Młodzieży „Szansa”, Warszawa 2005) Cel: Wypracowanie zasad współpracy w grupie</p>	<p>(slajd nr 1-3.)</p> <p>(slajd nr 4.) taśma klejąca, kolorowe kartki A4 Załącznik do Zabawy otwierającej – WIZYTÓWKI</p> <p>(slajd nr 5.)</p> <p>(slajd nr 6.) Flipchart i markery</p>

	<p>Metody: Praca w dużej grupie, „burza mózgów”</p> <p>Instrukcje:</p> <p>Trener/trenerka pisze na dużym arkuszu papieru słowo „róża” w następujący sposób:</p> <p>R Ó Ż A</p> <p>Zadanie: Uczestnicy/uczestniczki mają zaproponować zasady, które powinny panować w grupie w czasie całego szkolenia, i które ułatwią współpracę. Trener/trenerka zapisuje propozycje uczestników na arkuszu papieru, wykorzystując słowo „róża” jak hasło w krzyżówce. Jeśli pojawi się słowo, które nie zawiera litery r, ó, ż lub a, trzeba je zapisać na boku kartki.</p> <p>Należy zapytać uczestników/uczestniczki, dlaczego wybrali te właśnie słowa (zasady) i poprosić o wyjaśnienie ich znaczenia, aby wszyscy rozumieli, na jakie zasady się zgadzają.</p> <p>Na tej liście powinny znaleźć się takie zasady, jak: szacunek, otwartość, jedna osoba mówi – inni słuchają itp.</p> <p>Trener dodaje od siebie następujące zasady:</p> <ul style="list-style-type: none"> • używamy komunikatów „ja” (uczestnicy zawsze mówią za siebie), • stop (uczestnicy/uczestniczki zawsze mają prawo do odmowy uczestnictwa w ćwiczeniu lub wycofaniu się z niego, jeśli czują się bardzo niezręcznie w czasie jego wykonywania). 	
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>WPROWADZENIE do bloku I „Zapoznanie z niepełnosprawnością – co rozumiemy przez integrację?”</p> <p>ĆWICZENIE „KWIATEK”</p> <ul style="list-style-type: none"> • podział uczestników/uczestniczki na grupy maksymalnie 3. osobowe, • grupy otrzymują wycięte płatki kwiatka, <p>Zadanie: uczestnicy/uczestniczki wypisują na płatkach z czym kojarzy się im niepełnosprawność.</p> <ul style="list-style-type: none"> • reprezentanci grup przedstawiają efekty pracy, a następnie przyczepiają płatki do planszy. 	<p>(slajd nr 7.)</p> <p>(slajd nr 8.) plansza kwiatek płatki kwiatka</p>

	Omówienie: zwrócenie uwagi na różnorodność słownictwa związanego z niepełnosprawnością (określenia stygmatyzujące i neutralne).	
	Zapoznanie uczestników/uczestniczki z ewolucją definicji niepełnosprawności (od podejścia medycznego do społecznego)	(slajd nr 9-12.)
	Zapoznanie uczestników/uczestniczki z rodzajami niepełnosprawności: <ul style="list-style-type: none"> • burza mózgów i wypisanie na flipcharcie padających propozycji (5 min.); • szczegółowe omówienie typów i stopni niepełnosprawności na podstawie prezentacji (40 min.) 	(slajd nr 13-25.)
10 min.	PRZERWA	
90 min.	Mity i na temat osób z dysfunkcją wzroku, słuchu i niepełnosprawnością ruchową <ul style="list-style-type: none"> • podział na grupy maks. 3. osobowe • zadanie: każda grupa ma wypisać przynajmniej po 2 mity na temat osób z poszczególnymi niepełnosprawnościami • omówienie: porównanie mitów zidentyfikowanych przez uczestników/uczestniczki z treścią prezentacji 	(slajd nr 26-30.) kartki z flipcharta flamastry
10 min.	PRZERWA	
90 min.	ĆWICZENIE: Co rozumiemy przez integrację? <ul style="list-style-type: none"> • podział na grupy maks. 3. osobowe, • zadanie: uczestnicy/uczestniczki mają wypisać skojarzenia na temat integracji osób z niepełnosprawnością i przykłady ich integracji ze społeczeństwem • reprezentanci/reprezentantki grup przedstawiają wyniki pracy - musi się pojawić: wspólne działanie, włączanie osób niepełnosprawnych w codzienne życie • przedstawienie definicji integracji Józefa Sowy • prezentacja zdjęć ilustrujących integrację • rola mediów w integracji (pokaz 2 filmów: osoba z niepełnosprawnością jako ofiara i bohater) • imprezy dla osób z niepełnosprawnością (dedykowane festiwale, targi pracy , czy to jest 	(slajd nr 31-35.) kartki z flipcharta flamastry

	<p>rzeczywiście integracja?)</p> <ul style="list-style-type: none"> • rola form edukacji w integracji osób z niepełnosprawnością 	
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>Praca ze scenariuszem „Zapoznanie z niepełnosprawnością...”</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozdanie scenariusza, prośba o zapoznanie się z nim • Omówienie zagadnień • Jak będą realizowane na lekcji? Czy coś w nich zmienić, dodać? • Zebranie informacji o materiały pomocnicze. 	<p>(slajd nr 36.) Scenariusz lekcji, Publikacja „Nie wykluczam!”</p>

Dzień drugi - „Co to jest mowa nienawiści? / „Konwencja ONZ Praw Osób Niepełnosprawnych“

CZAS	PRZEBIEG SZKOLENIA	MATERIAŁY
90 min.	<p>POWITANIE i WPROWADZENIE – Zapoznanie nauczycieli z tematem zajęć: „Co to jest mowa nienawiści? Przeciwdziałanie mowie nienawiści, również w Internecie”</p>	(slajd nr 37-38.)
	<p>ĆWICZENIE „CO TO JEST MOWA NIENAWIŚCI?”</p> <ul style="list-style-type: none"> • na flipcharcie rysujemy okrąg i wpisujemy hasło: HEJT • dzielimy uczestników na 4 grupy • każda grupa dostaje kartkę z flipcharta • zadanie: spisać w punktach przejawy mowy nienawiści i obszary jej występowania (czas 15 min.) • reprezentant każdej grupy po kolei przedstawia wyniki pracy grupy, a trener spisuje je na flipcharcie (15 min) <p>uwaga: zwrócić uwagę czy uczestnicy/uczestniczki nie mylą pojęć: mowa nienawiści w Internecie i cyber przemoc</p> <p>Podsumowanie na podstawie slajdu nr 40.</p>	(slajd nr 39.) kartki z flipcharta kolorowe markery
	<p>ĆWICZENIE „WYGADAJ SIĘ!” (źródło: Rada Europy)</p> <p>Założenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odzwierciedlenie osobistych uprzedzeń i negatywnych stereotypów wobec określonych grup. • Rozwinięcie i zbadanie argumentów w odpowiedzi na mowę nienawiści w Internecie. • Wypełnienie luk w rozumowaniu i wypracowanie empatii wobec grup często nierozumianych przez społeczeństwo. <p>Uczestnicy/uczestniczki są informowani, że większość mowy nienawiści, jak również wiele postaw rasistowskich, jest napędzanych przez ignorancję. Ludzie wierzą w rzeczy mówione o innych ludziach i grupach ludzi, albo nawet o całych społecznościach, których nawet nie spotkali, na podstawie informacji od jednej tylko osoby! Jeśli te „wierzenia” są szeroko dyskutowane, a nie zostaną w jakikolwiek sposób zweryfikowane, zostają uznane jako „fakt”. Każda osoba w Internecie może odegrać ważną rolę w</p>	(slajd nr 41.) <ul style="list-style-type: none"> • 3 krzesła. • Przestrzeń dla uczestników do siedzenia w kółku i poruszania się wokół. • Małe karteczki i długopisy do notowania. • Kapelusze (albo małe pudełko/pojemnik).

kwestionowaniu „faktów” lub opinii, na które natrafi. Pytanie „dlaczego tak?” lub „dlaczego nie?”, jest jedną z najważniejszych rzeczy jakie możemy zrobić aby zatrzymać rozprzestrzenianie się fałszywych lub złośliwych pomysłów i opinii. Jest to także najlepsza dla nas metoda aby trafić na wiarygodne opinie!

Zadanie:

- zbadanie negatywnych „faktów” lub opinii na temat pewnych grup, które stały się w dzisiejszych czasach szeroko akceptowane;
- próba uargumentowania oraz zdemaskowania popularnych mitów używając wiedzy i ekspertyzy całej grupy.
- Trener/trenerka rozdaje uczestnikom po 2 karteczki i ma ich zapas.
- Prosi uczestników/uczestniczki, aby zapisali jakiegokolwiek negatywne opinie lub „fakty” jakie słyszeli na temat konkretnych grup społecznych (np. „Ludzie powinni żyć i mieszkać w swoim kraju!”, „Miejsce kobiety jest w domu; kobiety powinny przestać odbierać pracę mężczyznom!”, „Cyganie powinni zacząć żyć w zgodzie ze zwyczajami panującymi w kraju, w którym akurat przebywają!”, „Niepełnosprawne dzieci powinny uczyć się w szkołach specjalnych, a mniej kalekie w klasach integracyjnych!”)
- nie muszą to być stwierdzenia czy opinie, w które osobiście wierzą, a karteczki nie powinny być podpisane imionami.
- 3 ochotników (uczestników/uczestniczek dyskusji) siada na 3 krzesłach stojących w półokręgu naprzeciw grupy, jeśli ktoś będzie chciał dołączyć do konwersacji, powinien podejść i lekko klepnąć uczestnika/uczestniczkę konwersacji po ramieniu i zamienić się z nim miejscami.
- Trener/trenerka zachęca uczestników/uczestniczki konwersacji do wyrażania swoich opinii, ale również opinii, które niekoniecznie są ich własnymi. W ten sposób punkty widzenia, które są kontrowersyjne, politycznie niepoprawne, lub nie do pomyślenia, mogą zostać wypowiedziane i przedyskutowane z wielu różnych perspektyw.
- Po wyczerpaniu tematu kolejnych trzech ochotników rozpoczyna rundę na temat z innej karteczki

Omówienie:

Czy ćwiczenie wpłynęło na zmianę postrzegania lub czy dało uczestnikom/uczestniczkom argumenty pozwalające na walkę z przykładami uprzedzeń:

- Czy ktoś dowiedział się czegoś nowego?

	<ul style="list-style-type: none"> • Czy ktoś zmienił swój pogląd na jakąś grupę lub problem? • Czy czują się bardziej na siłach, aby brać udział w dyskusjach na tematy uprzedzeń? • Czy sądzą, że to zrobią – czy to w Internecie czy też poza nim? 	
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>PREZENTACJA FILMU HEJTSTOP źródło http://vimeo.com/94341010 Omówienie: Trener/trenerka pyta, co uczestnicy/uczestniczki myślą o tym filmie, czy się podobał, co zwróciło ich uwagę, jakie mają wnioski, czy wnioski mogą wykorzystać w swojej pracy z dziećmi, czy spotykają się z tym problemem w swojej pracy, czy problem ten występuje również w Internecie (czy o którymś z uczniów powstała strona hejterska).</p>	(slajd nr 42.) Film
	<p>Ćwiczenie „MASZYNA DYSKRYMINACJI” (źródło: pakiet edukacyjny „Antydyskryminacja”, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów Sekretariat Pełnomocnika Rządu Ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn oraz Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2005 r.)</p> <p>Cele</p> <ul style="list-style-type: none"> • doświadczenie dyskryminacji i stygmatyzacji z powodu określonej cechy, • refleksja nad mechanizmami powstawania systemu dyskryminacyjnego, • uświadomienie, że powody dyskryminacji mogą być wybrane bardzo arbitralnie. <p>Metody: elementy dramy — eksperyment psychologiczny Przebieg zajęć – Załącznik - Szczegółowy scenariusz do ćwiczenia „MASZYNA DYSKRYMINACJI”</p>	Załącznik - Szczegółowy scenariusz do ćwiczenia „MASZYNA DYSKRYMINACJI”
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>ĆWICZENIE „PIERWSZE WRAŻENIA“ (Źródło: Lambert, Jonamay/ Myers, Selma: 50 Activities for Diversity Training, Human Resource Development Press, Inc., Amherst – Massachusetts, 1994, s. 59-61.) Cel: W czasie ćwiczenia uczestnicy powinni zdać sobie sprawę, że stereotypy stanowią barierę na drodze do dobrej interakcji i akceptacji innych ludzi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Trener/trenerka prezentuje na flipcharcie nazwy różnych grup społecznych (zał. nr 1.). • Zadaniem uczestników jest zapisanie na kartce papieru sześciu przymiotników (trzech określających cechy pozytywne i trzech określających cechy negatywne), które przychodzą im do 	(slajd nr 43.) Krzesła ustawione w okrąg Flipchart

głowy, gdy myślą o prezentowanych przez trenera grupach.

- Uczestnicy/uczestniczki nie muszą być „politycznie poprawni” – mogą wpisywać opinie słyszane, z którymi się nie zgadzają.
- Trener/trenerka odczytuje nazwy grup społecznych, a uczestnicy podają wymyślone przez siebie przymiotniki, które są wpisywane na flipchart.
- praca w grupach – uczestnicy dzielą się swoimi refleksjami na temat ćwiczenia oraz dyskutują zjawisko stereotypizacji.
- dyskusja – wypracowanie wspólnych rezultatów dyskusji w małych grupach.

Omówienie:

- stereotypy nie mają często odniesienia do rzeczywistości, nawet jeśli podziela je duża część społeczeństwa.
- stereotypy są powszechnie podzielanymi negatywnymi założeniami dotyczącymi jakiejś grupy ludzi. Są one wzmacniane i tworzone przez media, wychowanie i edukację oraz politykę.
- bardzo ważne jest przeciwdziałanie „etykietowaniu”
- uczestnicy/uczestniczki, w oparciu o swoje doświadczenia zawodowe (praca z dziećmi) i życiowe, powinni podać przykłady dotyczące zwalczania stereotypów i dyskryminacji wynikającej z „etykietowania” (10 min.).

Proponowane pytania do dyskusji:

- Czy ćwiczenie sprawiało wam trudności? Jeśli tak, to dlaczego?
- Czy trudno było znaleźć stereotypy dotyczące jakichś grup?
- Jak się czuliście, gdy słyszeliście negatywne określenia grup, do których sami należycie?
- W jaki sposób stereotypy wpływają na życie ludzi, do których się odnoszą?
- Czy trudno postrzegać członków jakichś grup jako osoby? (Pomyślcie o swoich reakcjach, gdy zdaliście sobie sprawę, że ktoś nie szanuje was jako osobę)
- Co możesz zrobić, aby przeciwdziałać własnym stereotypom i uprzedzeniom?

Praca ze scenariuszem „Co to jest mowa nienawiści...”

- Rozdanie scenariusza, prośba o zapoznanie się z nim
- Omówienie zagadnień
- Jak będą realizowane na lekcji?, Czy coś w nich zmienić, dodać?
- Zebranie informacji o materiały pomocnicze

(slajd nr 44.)

Scenariusz lekcji
Publikacja
„Nie wykluczam!”

10 min.

PRZERWA

90 min.	<p>WPROWADZENIE - Zapoznanie nauczycieli z tematem zajęć: Konwencja ONZ Praw Osób Niepełnosprawnych</p> <p>CO TO JEST KONWENCJA ONZ PRAW OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH?</p> <ul style="list-style-type: none"> • na flipcharcie rysujemy okrąg i wpisujemy hasło: Konwencja ONZ Praw Osób Niepełnosprawnych • dzielimy uczestników/uczestniczki na 4 grupy • każda grupa dostaje kolorową kartkę • zadanie: spisać w punktach co to jest konwencja i jaki jest jej cel? • reprezentant każdej grupy po kolei przedstawia pracę i przykleja kolorową kartkę wokół hasła Konwencja ONZ Praw Osób Niepełnosprawnych, zapisanego na flipcharcie <p>Podsumowanie – (slajd nr 48, 49, 50, 51)</p>	<p>(slajd nr 45-46.)</p> <p>(slajd nr 47.) Przygotowane kolorowe kartki (wycięte w kształcie płatków) Kolorowe markery</p>
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>Przywołanie 4 BARIER z KONWENCJI</p> <p>Wprowadzamy pojęcie dostępności i uczestnictwa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dzielimy uczestników/uczestniczki na 4 grupy tematyczne: bariery - postawy społeczne, bariery architektoniczne i komunikacyjne, bariery prawne (nie dostosowane lub przestarzałe przepisy), ograniczony dostęp do edukacji, opieki zdrowotnej, dóbr kultury • zadanie: każda grupa stara się umieścić jak najwięcej przykładów z życia w obrębie swojego tematu • reprezentant/reprezentantka każdej grupy po kolei przedstawia pracę; • prosimy resztę uczestników/uczestniczek o dopowiedzenie, uzupełnienie <p>Podsumowanie : Niezależne życie osób niepełnosprawnych może być utrudnione lub uniemożliwione nie tylko ze względu na uszkodzenie organizmu, ale przede wszystkim z powodu określonych postaw innych osób oraz nieprzystosowanego otoczenia (architektura, transport, komunikacja itp.) i sposobu organizacji życia społecznego (prawo, administracja, system wsparć, usługi itp.). (Slajd nr 53-54.)</p>	<p>(slajd nr 52.) Kartki flipchartowe Kolorowe markery</p>

Dzień trzeci - „Konwencja ONZ Praw Osób Niepełnosprawnych / Deklaracja życzliwości / Mapa dostępności“

CZAS	PRZEBIEG SZKOLENIA	MATERIAŁY
90 min.	<p>POJĘCIA DOSTĘPNOŚCI I UCZESTNICTWA</p> <p>REALIZACJA PRAW</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dzielimy uczestników/uczestniczki na 7 grup • Każda grupa dostaje kartkę z 1 prawem, zadanie: podać przykłady na realizację tego prawa, w taki sposób by osoby niepełnosprawne nie doświadczały dyskryminacji, ale na zasadzie równego dostępu i uczestnictwa z innymi mogły korzystać z tych praw. • Reprezentant każdej grupy po kolei przedstawia pracę 	<p>(slajd nr 55-57.) Załącznik do POJĘCIA DOSTĘPNOŚCI I UCZESTNICTWA</p>
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>UNIWERSALNE PROJEKTOWANIE, RACJONALNE USPRAWNIENIE, KU ZMIANOM ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ</p> <ul style="list-style-type: none"> • omówienie pojęć • prośba do uczestników o podanie po 3 przykładów pasujących do omawianych pojęć <p>Praca ze scenariuszem „Mała Konwencja...”</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozdanie scenariusza, prośba o zapoznanie się z nim • Omówienie zagadnień • Jak będą realizowane na lekcji? Czy coś w nich zmienić, dodać? • Zebranie informacji o materiały pomocnicze 	<p>(slajd nr 58-61.)</p> <p>Scenariusz lekcji Publikacja „Nie wykluczam!”</p>
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>DEKLARACJA ŻYCZLIWOŚCI – NIE WYKLUCZAM!</p> <ul style="list-style-type: none"> • Na flipcharcie rysujemy okrąg i wpisujemy hasło: Savoir vivre wobec osób z niepełnosprawnością. • Pytania do uczestników/uczestniczek szkolenia: Czy jest potrzeby szczególny savoir vivre? Czy uczestnicy mieli kontakt z osobami z niepełnosprawnością i czy coś sprawiało im trudność, zakłopotanie, niepewność. <p>Trener/trenerka dają przykłady: powitanie z osobą bez prawej ręki, pożegnanie z osobą</p>	<p>(slajd nr 63-70.) Scenariusz lekcji Publikacja „Nie wykluczam!”</p>

	<p>niewidomą itp.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odgrywanie scenek ilustrujących kłopotliwe dla uczestników/uczestniczek sytuacje. • Zapoznanie uczestników/uczestniczek z zagadnieniami savoir vivre na podstawie dostępnych podręczników (slajd nr 66.) oraz Publikacją „Nie wykluczam” część „Kim jestem – zasady życia w przyjaźni. 	
10 min.	PRZERWA	
45 min.	<p>Praca ze scenariuszem Deklaracja życzliwości – Nie wykluczam!</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rozdanie scenariusza, prośba o zapoznanie się z nim • Omówienie zagadnień • Jak będą realizowane na lekcji?, Czy coś w nich zmienić, dodać? • Zebranie informacji o materiały pomocnicze 	<p>(slajd nr 71.) Scenariusz lekcji Publikacja „Nie wykluczam!”</p>
10 min.	PRZERWA	
90 min.	<p>MAPA DOSTĘPNOŚCI I BARIER</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ćwiczenie poczuj to na własnej skórze (slajd nr 73.) Trener/trenerka proszą uczestników/uczestniczek o podzielenie się na 3 grupy, każda grupa dysponuje jednym „rekwizytem” (wózek/stopery do uszu/gogle symulujące wadę wzroku. Zadanie: uczestnicy mają poruszać się po budynku, w którym odbywa się szkolenie (sala, korytarz, WC, próba wyjścia i wejścia do budynku). Uczestnicy/uczestniczek w ramach zespołu dzielą się na role: osoby z niepełnosprawnością i obserwatorzy, później następuje zamian ról. Następnie zostaje dokonana wymiana „rekwizytów”. • Omówienie ćwiczenia Uczestnicy/uczestniczek dzielą się swoimi wrażeniami, spostrzeżeniami. Trener/trenerka pytają o dostępność i bariery i udogodnienia, podkreślając, że ćwiczenie miało na celu osobiste doświadczenie chwilowej niepełnosprawności przez uczestników i uczestniczek, ale również przygotowanie ich do gry miejskiej, przez którą będą przechodzić podczas gry miejskiej razem ze swoimi uczniami i uczennicami. • Zapoznanie uczestników/uczestniczek z piktogramami związanymi z niepełnosprawnością (slajd nr 74-86.) 	<p>(slajd nr 72-86.) Wózek inwalidzki stopery do uszu, gogle symulujące wadę wzroku</p>
10 min.	PRZERWA	

45 min.

Praca ze scenariuszem „Mapa dostępności i barier”

- Rozdanie scenariusza, prośba o zapoznanie się z nim
- Omówienie zagadnień
- Jak będą realizowane na lekcji?, Czy coś w nich zmienić, dodać?
- Zebranie informacji o materiały pomocnicze

Podsumowanie szkolenia, rozdanie testów, ankiet ewaluacyjnych i certyfikatów.

(slajd nr 87-89.)

Scenariusz lekcji

Publikacja

„Nie wykluczam!”

Załącznik do Zabawy otwierającej - WIZYTÓWKI (DZIEŃ PIERWSZY)

IMIE: .....

HOBBY: .....

NAJWAŻNIEJSZA DLA MNIE CECHA CHARAKTERU: .....

MOJA ULUBIONA POTRAWA: .....

Źródło: Szkoła Liderów Tolerancji, Materiały dla nauczycieli, Stowarzyszenie Civitas

Załącznik do Ćwiczenia „PIERWSZE WRAŻENIA” (DZIEŃ DRUGI)

Proponowane grupy:

- Europejczycy
- Nauczyciele
- Romowie
- Mężczyźni
- Artyści
- Geje i lesbijki
- Ludzie starsi
- Rosjanie, Ukraińcy
- Osoby niepełnosprawne
- Blondynki / Blondyni
- Menadżerowie
- Politycy
- Studenci
- Buddyści
- Palacze
- Żydzi

Załącznik - Szczegółowy scenariusz do ćwiczenia „MASZYNA DYSKRYMINACJI” (DZIEŃ DRUGI)

MASZYNA DYSKRYMINACJI

(źródło: pakiet edukacyjny „Antydyskryminacja”, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów Sekretariat Pełnomocnika Rządu Ds. Równego Statusu Kobiet i Mężczyzn oraz Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, 2005 r.)

Cele

- doświadczenie dyskryminacji i stygmatyzacji z powodu określonej cechy,
- refleksja nad mechanizmami powstawania systemu dyskryminacyjnego,
- uświadomienie, że powody dyskryminacji mogą być wybrane bardzo arbitralnie.

Czas: 60 minut

Miejsce: sala przygotowana do pracy w grupach

Metody: elementy dramy — eksperyment psychologiczny

Przebieg zajęć

- Część 1 (przygotowanie; 5–10 min)

Ćwiczenie najlepiej przeprowadzić w momencie, gdy diskutowany jest problem przyczyn dyskryminacji.

Nie mów uczestnikom, że jest to kolejne ćwiczenie, włącz się w dyskusję, zapytaj — czy słyszeli o ostatnich, bardzo interesujących badaniach dotyczących dyskryminacji. Powiedz, że chętnie się z nimi podzielisz informacjami na ten temat. Aby to lepiej zrozumieć, zaproponuj im udział w pewnym eksperymencie, którego przebieg i rezultaty będą odwoływać się do wyników badań, które przedstawiś.

Poproś uczestników, aby złożyli obie dłonie splatając palce. Zapytaj ich, który kciuk mają na górze — kciuk lewej, czy prawej ręki?

Następnie zapytaj, czy wydaje im się to istotne, który kciuk jest na górze.

Zwykle uczestnicy są zdziwieni i uważają, że to bez znaczenia, że ewentualną przyczyną może być lateralizacja.

Poinformuj ich, że jest to częścią ich „kultury osobistej”. Aby to bardziej podkreślić, poproś, aby złożyli ręce, kładąc drugi kciuk na górę.

Zwracają wtedy uwagę na to, że czują się dziwnie i nieswojo.

- Część 2 (podział; 5 min)

Poproś uczestników, aby najpierw osoby z prawym kciukiem na górze podniosły ręce, a następnie zrobiły to samo osoby z lewym kciukiem na górze. Poproś, aby obie grupy usiadły osobno: osoby „lewokciukowe” po twojej lewej stronie, a „prawokciukowe” po prawej. Szybko i dyskretnie przelicz uczestników w obu grupach, aby zorientować się, która grupa stanowi mniejszość. Wyraźnie zaznacz, że jedna grupa stanowi większość. Następnie, wskazując na mniejszość, powiedz: *Ci tutaj składają ręce inaczej niż pozostałe osoby w grupie. Coś zatem jest nie tak. Czy ciągle uważacie, że nie ma to żadnego znaczenia?*

Uczestnicy na tym etapie zazwyczaj nadal twierdzą, że nie ma to znaczenia.

Część 3 (dyskryminacja; 20 min)

Przedstaw im następującą historię: *Faktycznie jest to bardzo dziwne i do niedawna sądzono, że nie ma to kompletnie żadnego znaczenia. W Stanach Zjednoczonych zrobiono jednak badania, które dowodzą czegoś zupełnie innego. Badania przeprowadzone w 200 amerykańskich więzieniach pokazują, że około 80% więźniów płci męskiej ma lewy/prawy (podaj kciuk grupy, która jest w mniejszości) kciuk na górze po złożeniu rąk. Ta znacząca liczba spowodowała bardzo duże zainteresowanie uczonych tym zagadnieniem i postanowili oni kontynuować badania. Od tego czasu zebrano już dość dużo danych na ten temat.*

Okazało się, na przykład, że w badaniach przeprowadzonych w 100 najlepszych przedsiębiorstwach amerykańskich, niewiarygodna liczba — bo aż 96% osób, których lewy/prawy (podaj kciuk grupy, która jest w większości) kciuk jest na górze—to pracownicy najwyższego szczebla kierowniczego. Po tej informacji uczestnicy zwykle zaczynają ci wierzyć. Grupa, która jest w większości, zaczyna czuć się swobodnie i bardzo dobrze, a grupa mniejszościowa zaczyna wierzyć w zły omen i zaczyna kwestionować wiarygodność badań. Można kontynuować opowieść jeszcze przez parę minut, mówiąc np., że osoby z prawym/lewym kciukiem na górze częściej używają przemocy, mają niepowodzenia w szkole, częściej zdradzają swoich partnerów, łatwiej uzależniają się od alkoholu i narkotyków, itp. Powyższe argumenty powinny zawsze dotyczyć grupy, która jest w mniejszości. Nie należy przesadzać, ponieważ osoby z grupy mniejszościowej mogą naprawdę poczuć się źle w czasie ćwiczenia.

Jeśli do tej pory w grupie nie rozgorzała dyskusja —to zapytaj uczestników, co o tym sądzą oraz jakie jest ich zdanie na temat tego, że *w niektórych lepszych amerykańskich przedsiębiorstwach specjaliści ds. zasobów ludzkich przy rekrutacji nowych pracowników biorą pod uwagę, który kciuk znajduje się na górze po złożeniu rąk. W większości przypadków grupa mniejszościowa zaczyna w tym momencie kwestionować to, co zostało powiedziane i twierdzi, że całe te badania to oszustwo i kłamstwa.*

Natomiast grupa większościowa zazwyczaj nie przejawia żadnego oporu — osoby należące do tej grupy zwykle zaczynają czuć się bardzo dobrze z powodu tego, że znaleźli się po „właściwej” stronie sali. Pojawiają się komentarze, które potwierdzają ich „wyższość”, np., że rzeczywiście coś w tym jest, że to bardzo ciekawe, że tym z grupy mniejszościowej od początku „Źle patrzyło z oczu”, byli jacyś

tacy inni — no a teraz już wiadomo, co może być tego przyczyną. Postaraj się prowadzić ćwiczenie jeszcze przez 5-10 minut— modelując dyskusję. Następnie wyjaśnij uczestnikom, że wszystko, co powiedziałaś/łeś o znaczeniu układania kciuków jest totalną nieprawdą.

Omówienie ćwiczenia i ewaluacja (20–25 min)

Omówienie ćwiczenia stanowi bardzo ważną jego część. Zaproś uczestników do dyskusji. Zapytaj o ich odczucia i wrażenia. Sytuacja, którą zaaranżowałaś/łeś była manipulacją, mogą pojawić się różne emocje, poczucie wykorzystania, nadużycia zaufania.

Uczestnicy czasami sprzeciwiają się pomysłowi rezygnacji z systemu, który dla nich stworzyłaś/łeś, wyrażają złość i zdenerwowanie. Osoby z grupy większościowej niechętnie opuszczają swoją uprzywilejowaną pozycję, ale także grupie mniejszościowej nie jest łatwo uwierzyć w tak proste rozwiązanie.

Przeznacz na omówienie ćwiczenia ok. 30 minut i często powtarzaj, że nie ma powodu wierzyć w to, że sposób układania kciuków ma jakiegokolwiek znaczenie dla charakteru człowieka. W dyskusji z uczestnikami porusz kwestie stworzonego przez siebie systemu różnicowania i dyskryminacji oraz odczuć, które towarzyszyły im w czasie ćwiczenia.

Powiedz, że dzięki udziałowi w tym eksperymencie mieli szansę dowiedzenia się czegoś nowego o sobie samych. W tym przypadku było to na początku coś całkowicie nieistotnego — sposób ułożenia rąk, które zawsze składamy tak samo, a próba złożenia ich w inny sposób wywołuje poczucie dyskomfortu. Ten fakt spowodował, że zaczęli ci wierzyć i mogłaś/łeś kontynuować ćwiczenie.

Następnie uczestnicy dowiedzieli się, że fakt składania rąk w określony sposób ma związek z „kulturą osobistą” i powoli zaczęli się przekonywać, że być może ma to jakiś związek z ich życiem.

W celu stworzenia systemu, który można nazwać „ostrym apartheidem”, nadużyłaś/łeś również wiarygodności „amerykańskich naukowców”. Chcąc to wzmocnić, rozdzieliłaś/łeś nawet grupy wizualnie. Jeśli grupa większościowa nie wyrażała żadnego sprzeciwu w czasie ćwiczenia — zwróć na to uwagę. Podkreśl również, że grupa mniejszościowa jest, w tym ćwiczeniu, zawsze na przegranej pozycji. Może bardzo mocno odczuwać brak akceptacji i odrzucenie przez innych (tzn. tych znajdujących się w większości).

W czasie omawiania ćwiczenia możesz wykorzystać następujące pytania:

- Jak czuliście się podczas ćwiczenia? Czy wasze odczucia zmieniały się?
- Jak czuliście się będąc w mniejszości/większości?
- Czy ktoś z was od początku do końca nie wierzył w zasadność „amerykańskich badań”? Czy wyraziliście swój sprzeciw?
- Czy czuliście się manipulowani?

- Jak powstawał mechanizm dyskryminacji?
- Czy ludzie wierzą w fakty naukowe, nawet jeśli są one dla nich niekorzystne? Czy ma to wpływ na postrzeganie innych?
- Niektórzy twierdzą, że dyskryminacja jest efektem długotrwałego procesu popartego faktami naukowymi, wychowaniem itp. Czy zgadzacie się z tym twierdzeniem?
- Dlaczego dyskryminujemy innych? Czy można uzasadnić podejmowanie działań dyskryminacyjnych?

Na zakończenie zwróć uwagę grupy na to, że stworzenie sytuacji dyskryminacji zajęło ci tylko kilka minut, a systemy dyskryminacji ze względu na np. kolor skóry czy orientację seksualną funkcjonują w społeczeństwach od wieków.

Załącznik do POJĘCIA DOSTĘPNOŚCI I UCZESTNICTWA (DZIEŃ TRZECI)

Katalog Praw Osób Niepełnosprawnych

1	prawo do edukacji
2	prawo do ochrony zdrowia
3	prawo do rehabilitacji
4	prawo do pracy i zatrudnienia
5	prawo do życia w rodzinie
6	prawo do udziału w życiu kulturalnym, rekreacji, wypoczynku i sporcie
7	prawo do udziału w życiu politycznym i publicznym